

В. В. Соляр

ОПТИМІЗАЦІЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА НА ОСНОВІ УПРОВАДЖЕННЯ КОНЦЕПЦІЇ СТАЛОГО РОЗВИТКУ: ОКРЕСЛЕННЯ ПРІОРИТЕТІВ

Розглядаючи сучасну концепцію стійкого зростання, яка передбачає сукупність і баланс соціальної, економічної та інституціональної складових розвитку економіки, як провідну, автор пропонує її до використання у якості вихідної при розробці комплексної моделі оптимального розвитку підприємства. На основі глобального огляду сучасних теоретико-методологічних підходів синтезується алгоритм здійснення оптимізаційних процедур на підприємстві, що розглядається як сукупність взаємопов'язаних процесів та систем. Вказано конкретні напрями подальших досліджень з даної проблематики, що потребують розробки з метою поглиблення теоретичного змісту і практичного значення їхніх результатів.

Ключові слова: концепція стійкого розвитку, критерії оптимізації, системи і процеси підприємства, фінансово-господарська діяльність.

Рассматривая современную концепцию устойчивого развития, которая предусматривает совокупность и баланс социальной, экономической и институциональной составляющих развития экономики, как ведущую, автор предлагает ее использовать в качестве исходной для разработки комплексной модели оптимального развития предприятия. На основе глобального изучения современных теоретико-методологических подходов синтезируется алгоритм осуществления оптимизационных процедур на предприятии. Последнее рассматривается как совокупность взаимосвязанных процессов и систем. Определены конкретные направления дальнейших исследований по данной проблеме с целью углубления теоретического содержания и практического значения их результатов.

Ключевые слова: концепция устойчивого развития, критерии оптимизации, системы и процессы предприятия, финансово-хозяйственная деятельность.

The modern concept of sustainable development involves the totality and the balance of social, economic and institutional components of economic development. The author proposes to use concept as a starting point to develop an integrated model of optimal development of the enterprise. The algorithm of the optimization procedure is based on the basis of a global study of modern theoretical and methodological approaches. The company is considered as a set of interrelated

processes and systems. Shown directions for further research that will deepen their theoretical content and practical value of the results.

Keywords: *concept of sustainable development, optimization criteria, systems and processes of the enterprise, financial and economic activities.*

Постановка проблеми. Функціонування підприємства як головної ланки народного господарства, що забезпечує виробництво товарів і процес безперервного відтворення в економіці, значною мірою впливає на стан економіки в цілому. Роль підприємств у створенні валового національного продукту, забезпеченні ефективності виробництва, задоволенні матеріальних і духовних потреб населення, створенні передумов науково-технічного прогресу та соціально-економічного розвитку суспільства є незаперечною.

Працюючи на принципах самостійності та самоокупності, будь-яке підприємство вирішує важливу проблему оптимізації фінансово-господарської діяльності на основі прийняття ризикованих рішень. Прагнення компаній брати гору в конкурентній боротьбі змушує їх шукати нові шляхи підвищення ефективності бізнесу, активізації інноваційної діяльності, запроваджувати нові технології та інформаційні системи управління. Це вимагає чіткого визначення і формалізації цілей діяльності з метою зниження вірогідності прийняття нерациональних рішень.

В умовах нестабільності ефективність управління підприємством знижується та ускладнюється, інтуїтивне прийняття рішень не виправдовує себе. Тому використання методів середньо- та довгострокового планування, оперативне реагування на зміни і внесення своєчасних корективів дасть змогу українським підприємствам використати великий потенціал оптимізації практично усіх сфер діяльності, забезпечити поштовплення економічного зростання в країні. Актуальним є пошук реальних шляхів управління ефективним розвитком підприємств, що посилюється в умовах обмеженості бюджетних засобів, нестачі власних фінансових ресурсів, необхідності зростання обсягів і конкурентоспроможності виробництва. Для капіталомістких підприємств це можуть бути програми організації інвестиційних процесів, для

підприємств, орієнтованих на виготовлення продукції, - комплексні програми скорочення виробничих витрат тощо.

Аналіз актуальних досліджень. Вивчення накопиченого досвіду та наукове обґрунтування засобів досягнення позитивних змін у підприємницькій сфері мають важливе значення з точки зору розв'язання накопичених проблем і визначення перспектив розвитку реального сектора економіки України. Це може бути основою для наукового відновлення стратегічних напрямів трансформації окремих підприємств і оцінки ефективності майбутніх досягнень.

Пошуку шляхів підвищення ефективності діяльності підприємств присвячені роботи багатьох вчених. Фундаментальні положення обґрунтування діяльності підприємств як суб'єктів економіки викладено у дослідженнях А. Сміта (теорія економічного зростання і розвитку), Дж. Хікса (теорія капіталу), К. Менгера, Л. Вальраса, С. Джевонса (теорія економічної поведінки фірми, теорія індивідуального споживача), А. Маршалла (концепція «індустріальної організації»); актуалізацією досліджень фірми як окремого інституту у взаємодії з економічною системою відзначилися роботи вчених інституціонального напрямку в економічній теорії - Г. Саймона, К. Ерроу, Р. Коуза, Дж. Коммонса; серед авторів сучасної теорії економічних організацій доречно назвати Д. Хейя, Д. Морріса (модель економічної організації), А. Н. Олейника (сучасне трактування «теореми Коуза»), К. Менара, Дж. Хесса, А. Алчиан и Г. Демсец, Н. П. Гибало (пояснення економічної організації з контрактної точки зору).

Серед досліджень у галузі оптимізації фінансової і господарської роботи підприємств можна виокремити такі тематичні напрями: організація і управління виробництвом (С. М. Гурієв, Капаруліна І. М., Р. І. Капелюшніков, Г. Б. Клейнер, В. Л. Макаров, П. Р. Мілгром, Й. М. Петрович, Дж. Робертс, Г. Г. Сечкар'юв, В. Л. Тамбовцев, А. І. Татаркін, О. Уільямсон); моделювання управлінських процесів на основі системного підходу (С. Б. Гальперін, Х. Н. Гізатуллін, К. Ф. Грей, Ю. Б. Іванов, В. В. Івантер, Л. В. Канторович,

В. Є. Лялін, В. В. Новожилов, В. В. Пастухова, Ю. М. Черемних); оптимізаційне планування діяльності підприємства (А. Є. Бахтін, І. Ю. Богомолів, М. М. Васильєв, В. І. Данилін, Н. М. Євдокимова, В. Є. Москалюк, О. О. Орлов, В. Ф. Соболев, Г. М. Тарасюк, В. В. Тітов, Л. І. Шваб); обґрунтування діяльності підприємства на основі економічного аналізу (А. Д. Шеремет, К. Друрі, В. Е. Керимов, С. О. Ніколаєва, Г. В. Савицька, Ч. Т. Хорнгрен, М. Г. Чумаченко); розвиток підприємства на інноваційні основи, проблеми технічної модернізації і ефективного управління (І. Ансофф, В. О. Антонєць, К. Боумен, Р. Вебер, Г. В. Возняк, М. П. Денисенко, М. І. Комков, М. М. Лепа, Т. В. Майорова, О. В. Мелень, С. В. Онишко, С. Ф. Покропивний, Р. Ротвелл, О. І. Татаркін, Л. І. Федулова, Є. Ю. Шаблін, О. А. Шулус, Ю. В. Яковець); проблеми оптимізації організаційних структур (Г. С. Беккер, В. Г. Васильков, Л. В. Канторович, О. Р. Лейбкінд, М. А. Маренний, В. О. Онищенко, Г. В. Осовська, Б. Л. Рудник, А. Ю. Шатраков, М. О. Шамін та ін.).

Вагомий інтерес до окресленої проблеми та велика кількість робіт, в яких ізольовано розглядаються різноманітні підходи, методи й інструменти удосконалення функціонування підприємства, з одного боку свідчать про її актуальність, глибину розробки, широкі можливості успішного впровадження висновків і результатів у практичну площину; з іншого – потребує їхнього узгодження, об'єднання в рамках єдиної системи оптимізації процесів підприємства.

Мета статті. Різносторонність і конкретизація окремих напрямів та засобів, способів досягнення і реалізації поставлених цілей з оптимізації діяльності підприємства обумовлює необхідність створення сучасної уніфікованої моделі, адекватної стану господарських систем. Успішне її застосування в умовах суттєвої невизначеності економічного розвитку, низької інновативності суспільства, спаду технічного рівня і потенціалу підприємств можливе завдяки розробки і запровадження у практичну повсякденну діяльність механізмів управління ефективним розвитком на основі накопичених позитивних змін на рівні підприємств.

На основі вищевикладеного метою роботи є обґрунтування теоретико-методичних основ фінансово-господарської моделі управління підприємством з урахуванням критеріїв економіко-соціально-екологічної оптимізації.

Виклад основного матеріалу. Розуміння підприємства як сукупності і балансу економічної, соціальної, екологічної та інституціональної складових відповідає актуальній останні 20 років концепції сталого розвитку (sustainable development), яка використовується у світовій практиці управління та аналізу діяльності комерційних організацій. Це підтверджують Індeksi стійкого розвитку Доу Джонса (DJSI World), що у порівнянні з Глобальним індексом Доу Джонса (DJGI World) мають вищі значення (Dow Jones Sustainability Indexes), та є головними показниками фінансової дієздатності підприємств.

Тому майже у всіх сферах суспільного життя, особливо у господарській, отримав розвиток так званий підхід стійкого розвитку, а концепція сталого розвитку останнім часом набуває все більшої популярності в наукових колах. Як зазначають С. Н. Бабурін та А. Д. Урсул, «... жодна інша наукова ідея ані в природничих, ані в соціальних дисциплінах не мала раніше такого широкого суспільного резонансу» [1, с. 21].

Концепція сталого розвитку людства є найбільш комплексною, утворює симбіоз різних підходів, метою яких є всебічне відображення різних аспектів розвитку суспільства. Становлення концепції сталого розвитку пов'язане з появою наукових праць В. І. Вернадського, присвячених розвитку біосфери. В цих роботах розглянуто планетарний аспект діяльності людства та зроблено наголос на необхідність зміни способу існування людини [2]. Отже В. І. Вернадський був першим вченим, який засвідчив факт переходу людства до нової епохи розвитку, а також заклав концептуальні основи сталого розвитку як вчення про ноосферу, під якою розумів таку стадію еволюції біосфери Землі, на якій в результаті перемоги колективного людського розуму почнуть узгоджено розвиватися і сама людина як особистість, і об'єднана людська спільнота, і оточуюче природне середовище [2].

У подальшому концепція сталого розвитку була поглиблена в працях інших вчених. Колектив вітчизняних авторів [3] досліджував врівноважений сталий розвиток системи суспільного виробництва, за якого досягається оптимальне співвідношення між економічним розвитком, нормалізацією якісного стану довкілля, зростанням матеріальних благ та духовних потреб населення.

Б. В. Буркинський, В. Н. Степанов та С. К. Харічков визначають сталий розвиток еколого-економічної системи як здатність цієї системи витримувати зміни, причинені зовнішніми і внутрішніми впливами в економічних та екологічних підсистемах, а також здатність збереження визначеної динамічної рівноваги [4].

Н. В. Багров розуміє під сталим розвитком гармонізацію трьох структурних підсистем цивілізаційного світу – соціуму, економіки та навколишнього середовища [5].

Як свідчать наукові публікації та глобальні огляди, економічний контекст сталого розвитку спирається на ідею оптимізації сукупного капіталу – фізичного, природного, соціального. Отже, як відмічають Т. А. Акімова та Ю. Н. Мосейкін, тлумачення поняття «сталий розвиток» розширюється до поєднання трьох основних сфер: економічної, соціальної, екологічної [6].

Отже підприємство, як основна ланка економіки, утворює складну систему із взаємопов'язаних компонентів соціально-економічного, технологічного і природного середовища та відображає складну структуру народного господарства в цілому. Це дозволяє прослідити логіку його системного утворення з точки зору вироблення стратегії оптимального розвитку (рис. 1).

Процес оптимізації діяльності підприємства починається з розробки конкретної стратегії та системних заходів, що передбачають формулювання мети, визначення показників кількісної і якісної характеристики бажаного результату. Далі проводиться аналіз об'єкта, що оптимізується (це процеси і системи підприємства), провадяться зміни, відслідковуються результати.

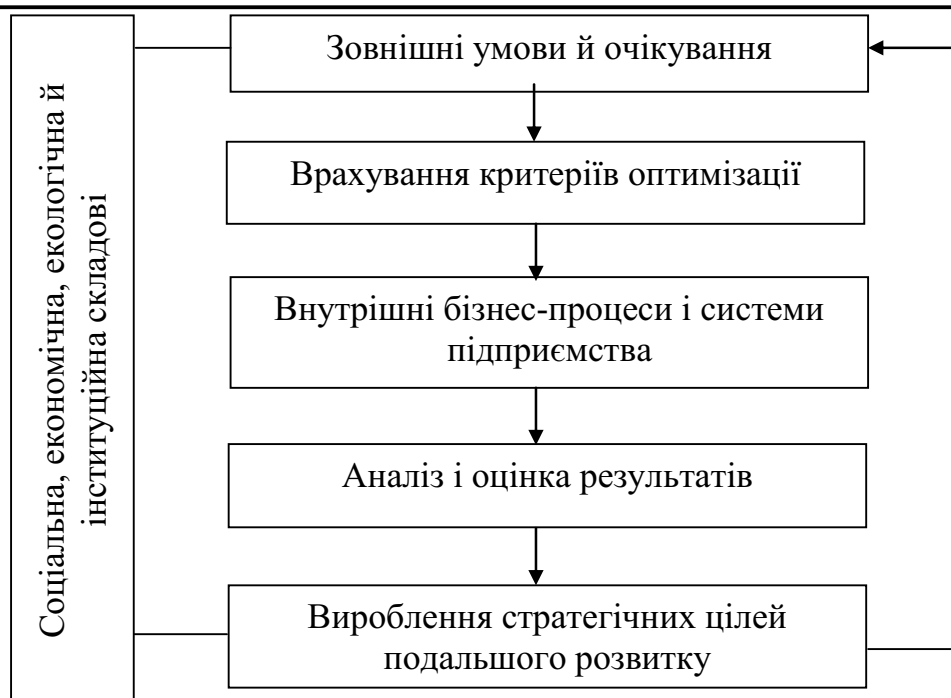

Рисунок 1. Алгоритм дій з оптимізації діяльності підприємства з урахуванням критеріїв сталого розвитку

Критерії оптимальності, такі як економічні, технічні, технологічні, соціальні, екологічні тощо, повинні лежати в основі визначення конкретних завдань оптимізації діяльності підприємства. Останні, окрім того що не суперечать пріоритетам розвитку самого суб'єкта господарювання, мають відповідати загальному (національному, геополітичному) вектору соціально-економічного розвитку.

Складність стратегічного управління сталим розвитком, у тому числі на мікрорівні, полягає в необхідності досягнення оптимального балансу між цими сферами, що має бути впроваджено у вигляді конкретних заходів з досягнення сталого розвитку. Тобто принцип сталого розвитку одночасно розглядається і як зовнішній критерій господарського укладу підприємства, і як спосіб організації роботи, і нарешті як результат (див. рис.1).

Оптимальний результат у досягненні поставлених завдань з урахуванням вимог та обмежень потребує знаходження найкращого варіанту з безлічі можливих. Оптимальне управління будь-якими економічними процесами полягає у визначенні шляхів досягнення мети управління за найкращих значень

показників, що характеризують даний процес (наприклад, економія витрат часу, найвищий економічний ефект тощо) [7].

Доречно пригадати в цьому сенсі принцип В. Парето (оптимум Парето), за яким описується такий стан системи, коли з усієї множини оптимальних альтернатив обираються ті, що забезпечують повне вичерпання (використання) усіх можливих вигід від запровадження змін. Опис оптимального стану вчений пояснює відсутністю погіршення становища інших елементів (суб'єктів економіки чи процесів) у разі його зміни. Тобто оптимальним є такий стан, коли він не призводить до погіршення ситуації для будь-кого чи будь-чого у зв'язку з його покращенням для інших [8, С. 162-205].

Оптимальність в економіці також розглядається у розрізі систем і процесів. Системи, як сукупність різних процесів на підприємстві, мають синергетичний ефект від запровадження оптимізаційних процедур – прискорення, спрощення, здешевлення, підвищення ефективності, зростання продуктивності й результативності, підвищення прозорості, гнучкості управління. Це може стосуватися різних систем підприємства, зокрема обліку, документообігу, мотивації персоналу, контролю якості та ін. [9]. Для обґрунтування результатів господарської діяльності підприємства цей термін використовується у контексті реорганізації, моделювання системи фінансово-економічних відносин підприємства з метою досягнення найвищих рівнів показників з можливих.

Тому оптимізація діяльності підприємства може визначатися як процес розробки й впровадження заходів з покращення функціонування його систем з метою досягнення вищої результативності усіх процесів з урахуванням так званих внутрішніх і зовнішніх критеріїв оптимальності.

Для розробки методики проведення та організації попереднього аналізу реального стану компанії з метою виявлення сильних і слабких місць в рамках стратегічного плану розвитку всіх бізнес-процесів можна спиратися на дослідження В. Г. Артеменка, М. В. Беллендира, І. О. Бланка, В. В. Ковальова, Р. Томаса та ін. Формування системи вимірників, що дають можливість

отримати значиму інформацію для процесу удосконалення, базується на загальновідомих підходах використання нормативів, розрахунку показників часу роботи, трудових ресурсів, виробництва та фінансових результатів (М. А. Болюх, В. В. Глухов, Л. Г. Мельник, В. С. Рижиков, Г. В. Савицька, В. Г. Федоренко, М. Г. Чумаченко, А. Д. Шеремет та ін.). Комплекс показників групується з метою подальшої ідентифікації процесів або сфер, які потребують покращення у роботі; формування уявлення про напрями розвитку в подальшому (тренд показників); проведення порівняльної оцінки показників та можливих результатів від запровадження оптимізаційних проектів; вибору дієвих інструментів на майбутнє.

Методики проведення фінансово-економічного аналізу стану підприємства, що представлені в наукових дослідженнях та методичних рекомендаціях А. В. Агапової, М. Д. Білик, Т. Г. Беня, Л. О. Ващенко, О. М. Гончаренко, С. Б. Довбні, Д. В. Кабаченко, А. Д. Шеремета, Р. С. Сайфуліна, М. К. Чайки, А. Б. Коренева, О. Є. Кузьміна, О. Г. Мельника, В. О. Павленко, О. І. Подольської, О. О. Оржинської, А. М. Турила та ін. закономірно передбачають розробку системи самооцінки, інтерпретацію результатів вимірювання, тестування критеріїв, планування оптимізаційних процесів з використанням спеціальних інструментів та методів. Їхній аналіз сприяє виробленню цілісної концепції, яка б дозволила сформулювати загальне уявлення про роботу компанії на основі виявлення потреб і можливостей, ресурсів, що можуть бути використані якомога раціонально в розв'язанні найбільш актуальних поточних і стратегічних завдань. У групуванні інструментів та методів оптимізації за найбільш суттєвими критеріями (вплив на результат, ресурси і період використання, головна мета всього процесу оптимізації, удосконалення самих інструментів) було б доцільно спиратися на цикл аналітичних і практичних досліджень таких авторів, як Б. М. Андрушків, Г. Л. Багієв, М. І. Бублик, Ф. Ф. Бутинець, В. В. Вітвіцький, Т. А. Городня, Л. І. Зятковська, К. В. Ізмайлова, В. В. Ковальов, О. В. Комарчук, М. Я. Коробов, Т. Д. Костенко, Л. А. Лахтіонова, І. Ф. Лобачева, Я. Монден,

В. М. Опарін, В. М. Родіонова, С. І. Ус, Ф. І. Хміль, М. Г. Чумаченко та ін. На стадіях побудови й адаптації цілісної моделі оптимізації діяльності підприємства інструменти об'єднуються в певну методику з визначення пріоритетів зусиль, розуміння суті проблемних процесів, їхнього аналізу, генерування ідеї та завдань по виходу з кризового стану, запровадження розроблених заходів.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Аналіз наукової і дослідницької літератури в галузі теоретичної і практичної оптимізації, удосконалення роботи підприємств створює підстави стверджувати про необхідність розвитку даного напрямку дослідження. Реальне управління цими процесами особливо у комплексному аспекті, багаторівневість оптимізаційних процедур в умовах динамічного макро- та мікросередовища у подальшому вимагає розробки чіткої адаптованої моделі безперервного процесу оптимізації.

Викладені положення можуть слугувати теоретико-методичною базою вироблення політики управління діяльністю підприємства, орієнтованої на удосконалення не тільки внутрішніх виробничих процесів, а й урахування оптимальне поєднання зовнішніх економічних, екологічних та соціальних умов. Потребує також детального дослідження й розробки методологічних і методичних аспектів цілого комплексу питань діяльності підприємства та оцінки їхнього впливу на кінцевий результат. Цілісне уявлення досліджуваної проблеми щодо циклічності й взаємопов'язаності етапів процесу вдосконалення діяльності підприємства може бути сформоване на результатах досліджень, присвячених окремим оптимізаційним процедурам.

Література

1. Бабурин С.Н. Политика устойчивого развития и государственно-правовой процесс / С.Н. Бабурин, А.Д. Урсул. – М.: Магистр : ИНФРА-М, 2010. – 557с.
2. Вернадский В. И. Научная мысль как планетарное явление / В. И. Вернадский. – М.: Наука, 1991. – 270 с.

3. Данилишин Б. М. Устойчивое развитие в системе природно-ресурсных ограничений / Б. М. Данилишин, Л. Б. Шостак. – К.: СОПС Украины НАНУ, 1999. – 367 с.
4. Буркинский В.Б. Экономико-экологические основы регионального природопользования и развития / В.Б. Буркинский, В. Н. Степанов, С. К. Харичков. – Одесса: Феникс, 2005. – 575 с.
5. Багров Н.В. Региональная политика устойчивого развития / Н. В. Багров. – К.: Лыбидь, 2002. – 256 с.
6. Акимова Т. А. Экономика устойчивого развития: Учебное пособие / Т. А. Акимова, Ю. Н. Мосейкин. – М.: ЗАО «Издательство «Экономика», 2009. – 430 с.
7. Современная Энциклопедия, 2000. - Electr. ресурс // Режим доступа: <http://dic.academic.ru/dic.nsf/enc1p/34494>.
8. Шумпетер Й. Глава 5. Вильфредо Парето (1848—1923) // Десять великих экономистов от Маркса до Кейнса. - М.: Институт Гайдара, 2011. - 400 с.
9. Центр бизнес-процессов. - Electr. ресурс // Режим доступа: <http://spb-progressor.ru/impr.htm>.